

VÅLDSAPOSTLAR I EN SCHIZOFREN TID

Anteckningar om Dödens natt, ”Auschwitz-generationen”, Röda Arméfraktionens ledande skikt och en ovanligt påkostad biofilm

av

Mats Parner

”Protest är när jag säger att jag inte gillar något. Motstånd är när jag sätter stopp för det som jag inte gillar. Protest är när jag säger att jag vägrar acceptera något. Motstånd är när jag handlar så att inga andra gör det heller.”

(Ulrike Meinhof, 1934-76)

☒☒☒ Dödsnatten (*Todesnacht*) är ett uttryck som lanserades av den tyske författaren Stefan Aust redan 1985. Det återfinns i Stefan A:s mångomskrivna arbete om de sju år som i grunden stöpte om västtyska Förbundsrepubliken – **Der Baader-Meinhof-Komplex** – och anspelar på de makabra händelserna i fängelset Stuttgart-Stammheim natten till den 18 oktober 1977. Det var denna oktobernatt som Gudrun Ensslin, Andreas Baader och Jan Carl Raspe, alla tillhöriga Röda arméfraktionens ’hårda kärna’, tog sina liv i en *revolutionär självmordsaktion*. En fjärde kärnmedlem, Ulrike Meinhof, hade berövat sig livet bakom samma tröstlösa fängelsemurar ett och ett halvt år tidigare.

Eller – var det möjligtvis så att de fyra brutalt avrättades av kallhamrade representanter för det bestående samhället, kort sagt av ”Auschwitz-generationen”? Många tror så än i dag. Jag skall återkomma till det problemet, men först skall vi lära känna dramats huvudaktörer mer i detalj.

Studentrörelsen i 60-talets tyska Förbundsrepublik hade radikaliserats i oerhört tempo av såväl in- som utrikespolitiska skäl under en längre tid. Den 2 juni –67 sköts en 21-årig fredsaktivist, Benno Ohnesorg, till döds av en civilklädd polis vid en Berlindemonstration mot den persiske shahen, och den 11 april året därefter mejades den populära studentledaren Rudi Dutschke ner av en fanatisk antikommunist på öppen gata. Genom dessa båda händelser kastades ytterligare bränsle på samhällselden. Till detta kom statsapparatusens notoriska våldsfixering, kvardröjande fascistiska maktstrukturer och ett historiskt förflutet i svartaste svart (och brunaste brunt). Den (US)amerikanska aggressionen i Vietnam blev dessutom allt skamlösare för varje ny dag. Med andra ord fanns synnerligen goda skäl för tänkande individer att höja rösten och protestera.

Men på vilket sätt och i vilka former? De kommande decenniernas politiska utveckling skulle, visade det sig, hänga intimt samman med hur den sortens frågor tacklades.

Prästdottern Gudrun Ensslin och hennes nyvunne partner, äventyraren Andreas Baader, trodde sig veta besked: i Frankfurt sprang de uppför rulltrapporna i två av varuhusen (april 1968) just före stängningsdags och hivade in tidsinställda sprängladdningar bland alla varuobjekt och d:o subjekt tillsammans med två andra studentrevolutionärer. Brand utbröt nattetid, och betydande värden blev lågornas rov. Aktionen tillkom i protest mot (ha)galenskapen, självtillräckligheten och den utbredda konsumismen i allmänhet och ledde till att Baader och Ensslin fängslades.

Bakom väl låsta dörrar söktes de bägge internerna obetydligt senare upp av journalisten Ulrike Meinhof, stjärnskribent på tidskriften **konkret** (stavad med liten begynnelsebokstav), och med detta hade en första kontakt etablerats.

Meinhof tog visserligen avstånd från varuhusaktionen i Frankfurt men imponerades av den till synes orubbliga fångduons dödsförakt och dåkraft och än mer av parets revolutionära trosnit. I Baader såg hon den genuine proletären och ”ädle vilden” och i Ensslin en potentiell allierad i kampen för ett mänskligare samhälle. Det hör till bilden att Ulrike M:s sällsynt väl utvecklade rättvisepatos ibland tog sig rent sjukliga uttryck; till bilden hör vidare att hon, inte minst under 1960-talets slutfas, hade ideliga samvetsförebräelser för sitt liv som borgerlig intellektuell och simpel teoretiker i den ”parasitära härsarklassens tjänst”.

Bland varuhusrebellerna hade kroniskt passiva skrivbordsrevolutionärer av Meinhofs typ inget självklart anseende. Handlingens män och kvinnor skattades desto högre.

Efter att Baader och Ensslin sluppit ut ur fängelset och vistats en tid i Paris, haffades den förre än en gång av västtyska poliser – anträffad med falska identitetshandlingar – och fick återigen sin frihet beskuren. I det läget bearbetades Ulrike M politiskt och ideologiskt av Gudrun E; det handlade om avancerad ”intellektuell utpressning”. Från och med nu gällde, med Ensslins ord, ett och endast ett: att per omgående befria Andreas B och återföra honom till det revolutionära avantgardet. Meinhof hade därför att välja – välja mellan att delta i räddningsaktionen eller att gå fienden tillhanda.

Den 14 maj 1970 skred man till verket. Assisterad i första hand av Ensslin och Meinhof kunde Baader fly och återförenas med de rättrogna. Men priset var högt. Två fångvakter och en herre med det symboliska namnet Linke – ”vänster” – skadades vid (och på) kuppen, den senare rätt illa. Därmed fanns ingen återvändo; en barriär hade slutgiltigt passerats. Samtliga 14/5-aktörer med Ulrike M i spetsen bannlystes utan dröjsmål, och fredlösa skulle de sedan förbli livet ut.

Med Baader åter på fri fot konstituerades **Rote Armee Fraktion** (RAF) efter bara något dygn. ”Kulorna mot Rudi Dutschke gjorde slut på våra drömmar om ickevåld”, skrev Meinhoff i den underjordiska tidningen **883** och manade till väpnad kamp mot den inhemska fienden och mot imperialismen. ”Den som inte värjer sig kommer att dö.”

Parentetiskt kan nämnas att den kände advokaten Horst Mahler (född i januari 1936) var en av RAF:s grundlagsfäder. Samme Mahler har nu på 2000-talet uppträtt som ideolog och talesman för det högerextremistiska NPD – Nationale Partei Deutschlands – och han använder, numera, all sin vakna tid åt att förneka judepogromerna i Tredje riket. Somliga tycks oförfärdiga...

☞ I kraft av sin politiska oböjlighet, sin tidiga debut som aktivist (minns Frankfurt!) och sitt därav betingade psykologiska övertag gentemot den sex år äldre Meinhof, så torde Gudrun Ensslin ha varit den egentliga ledargestalten i RAF. Förhållandet mellan de bägge amazonerna var nästan alltid spänt med Ulrike som den toppridna. Andreas B hade, ideologiskt sett, främst tycke av utfyllnadsfigur – en vildhjärna väl lämpad att skrämma Auschwitz-generationen med. Redan som tonåring dömdes han för bil- och motorcykelstölder och en rad andra brott.

Röda arméfraktionen uppfattade sig som en ‘stadsgerilla’ av samma typ som den på 1970-talet så framgångsrika Tupamaros-gerillan i Uruguay. Också andra befrielseörelser i tredje

världen framstod som RAF:s givna allianspartners. Däremot hade man inga illusioner om småfolk och industriarbetare i det egna landet; de ansågs inaktiva, viljelösa och revolutionärt oförmögna.

Genom en serie (RAF)provokationer, våldsdåd och attentat mot den borgerliga statsapparats hjärtpunkter skulle emellertid denna stat – enligt en grundläggande tankefigur i aktivistleden – visa sitt 'rätta ansikte' och slå tillbaks helt urskillningslöst och utan misskund. På så vis skulle arbetarklassen äntligen väckas politiskt och revolutionära stämningar överallt gripa kring sig.

Här tycks mig det logiska felslutet uppenbart. Bara ett par decennier tidigare, under nazismen, hade ju staten visat sitt rätta ansikte och sin mest brutala fysionomi i en omfattning som aldrig förr i Europas skrivna och oskrivna stats- och ansiktshistoria – men ändå uteblev revolutionen (också då). I stället hälsades nazistregimen i vida kretsar med tillfredsställelse och kunde styra riket med utbrett folkligt samtycke. Ätminstone till en början.

Det ironiska i det sammanhanget är att Röda arméfraktionen, mer precist uttryckt, kom att föra ett slags ställföreträdande politisk kamp. Omedvetet försökte man lösa den uppgift som i strikt mening ålåg föräldragenerationen på 1930- och 40-talen. Ja, man bekämpade en auktoritär och till tänderna beväpnad stat med rader av motbjudande inslag (Springers groteska propaganda!) i den bedrägliga tron att denna stat inte förmått skifta färg. Men den tyska Förbundsrepubliken skrudade sig på 70-talet i mörkblått och inte längre i 30-talsbrunt. Den skillnaden är väsentlig.

RAF:s samhällsanalyser blev därmed i grunden felaktiga.

Som illusoriska vill jag också beteckna de ledande (RAF)ideologernas tidstypiska idéer om att V I Lenins och Mao Zedongs politiska filosofier ägde ett skarpsinne långt utöver det vanliga. I realiteten ledde den sortens föreställningar till fanatism och antiintellektualism. Både Vladimir Iljitj och Den kinesiske rorsmannen ställer/ställde hart när omänskliga krav på sina anhängare: idéer om total hängivenhet och personlig offervilja bortom det rimligas gränser är konstitutiva hos dem bägge. De här oeftergivliga kraven blev särskilt betungande för Ulrike Meinhof. Den "intellektuella utpressning" som Ensslin ständigt utsatte henne för (se ovan!) kan nog än bättre karakteriseras som ett "ideologiskt reningsbad" med utpräglat leninistiska förtecken.

Ulrike M lät sig manipuleras. Allt i kampen och för kampen!

Något offer var hon dock inte. Slutet man upp vid en Baaders sida och inbillar sig att våldet är den enda framkomliga vägen för en politisk aktivist i 1970-talets BRD, så får man stå sitt kast. Nej, Ulrike M var på intet sätt något offer!

☒☒☒ Hela serier av väl planerade bankrån och långa rader av skoningslösa angrepp på den tyska arbetsgivareföreningen, Högsta Domstolen, (US)amerikanska militärbaser o s v präglade Arméfraktionens – "Baader-Meinhof-ligans" – framfart åren efter grundandet. Men inte heller polisen vilade på hanen. Redan i juni 1972 hade man sytt in och lyckats oskadliggöra hela den 'inre kärnkventetten': Meinhof, Ensslin, Andreas Baader, J C Raspe och Holger Meins. Denne Meins kom sedan att hungerstrejka sig till döds två år senare.

Först 1975 iscensatte 'andra generationens terrorister' nästa spektakulära aktion, som vi minns genom att ockupera västtyska ambassaden i Stockholm. Man krävde att den inspärrade kärnan och andra namngivna fångar omedelbart skulle släppas. Inte någon av de sex

huvudaktörerna i ambassaddramat var genuin RAF-medlem; i stället tillhörde de Socialistiska Patientkollektivet (SPK) och hade tidigare vårdats för psykiska störningar och problem. ”*Macht kaputt was euch kaputt macht*” – ‘krossa allt som krossar dig själv’ – löd kollektivets politiska devis. Aktionen blev dessbättre ett formidabelt misslyckande. Två av ockupanterna dog, en tredje sargades illa, och de redan infångade fick sitta där de satt i Stuttgart-Stammheim.

Efter ytterligare två år (1977) följde så Den tyska hösten – *Deutscher Herbst*.

Denna mardrömslika tyskhost inleddes med att Hanns-Martin Schleyer, ordförande i västtyska motsvarigheten till SAF, kidnappades (05 september) av den terroristgeneration som ännu inte givit slaget förlorat. Ett lämpligare offer kunde man inte ha valt: Schleyer tillhörde nazisteliten under kriget, hade länge samarbetat med den beryktade Reinhard Heydrich (‘Tjeckoslovariens bödel’) och hade med den bakgrunden ett digrare terrorregister än alla RAF:are sammantagna. Med Schleyer som gisslan kom förnyade krav på att Stammheim-internerna skulle släppas. De maktavande vägrade att böja sig, och veckorna gick. Först i mitten av oktober kom nästa slag och nu från oväntat håll. Palestinska terrorister i intim samverkan med Arméfraktionen kapade då ett Lufthansa-plan och landade slutligen i Mogadishu (Somalia) med 86 passagerare, varvid kraven på fångamnesti ytterligare skärptes.

Men ånyo gick allt i stöpet. Västtyska (antiterrorist)styrkor hade i blixtrande tempo flugits ned till Somalia och övermannade de intet ont anande palestinierna. Påföljande natt tog J C Raspe, Andreas Baader och Gudrun Ensslin sina liv i Stammheim-fängelset. En fjärde intern, Irmgard Möller, stack sig upprepade gånger med en kniv i bröstet men överlevde (och släpptes fri efter 23 år).

Flera utredningar har sedermera visat att Baader och Raspe fick sina mordvapen insmugglade, i Raspes fall i mikroskopiskt små delar, och vidare att denne (som var något av ett elektroniskt geni) lyckats konstruera en fungerande radio. Man var således medveten om fiaskot i Somalia. I sin bok **Terrorismens historia** (2002) påpekar Björn Kumm att de tre i den inre kärnan med största sannolikhet genomförde en kollektiv självmordsaktion. Så anser man i dag rätt allmänt. Fullständig visshet äger vi dock inte.

Själv såg jag Uli Edels välgjorda spelfilm, **Der Baader-Meinhof-Komplex**, ganska så nyligen i Karlstad. Skådespelarnas insatser är bländande, det nostalgiska och rent dokumentära mycket väl tillgodosett och tempot blixtrande. Ja, kvaliteterna är så påtagliga att ‘komplexet’ tämligen omgående lyftes ut från Filmstadens repertoar. Det ordinarie nonsensflödet måste ju få sitt.

Ulrike Meinhof, denna lysande begåvning, blir vi inte kloka på i första taget. Men jag tror mig veta att hennes dotter, Bettina Röhl, med framgång lyckats räta ut ett par av (UM)frågetecknen i den 650-sidesbok hon skrev om sin mor häromåret. Till den boken får jag återkomma.

Mats Parner